

УДК 005.334

Ткаченко А.М., д.е.н., професор
зав. кафедрою економіки підприємства

Мельничук В.П.

Запорізька державна інженерна академія
ep.zgia@gmail.com

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАГРОЗИ БАНКРУТСТВА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ткаченко А.М., Мельничук В.П. Попередження загрози банкрутства промислового підприємства. В статті доводиться, що попередження загрози банкрутства є сукупністю функцій, методів, принципів і компонентів, за допомогою яких суб'єкт управління впливає на об'єкт управління з метою фінансового оздоровлення, збереження його цілісності. Визначено, що в сучасних умовах економіки діяльність вітчизняного виробництва є неможливою без створення ефективної системи банкрутства, яка повинна відповідати вимогам часу та передовій світовій практиці.

Ткаченко А.М., Мельничук В.П. Предупреждение угрозы банкрутства промышленного предприятия. В статье доказывается, что предупреждение угрозы банкрутства является совокупностью функций, методов, принципов и компонентов, с помощью которых субъект управления воздействует на объект управления с целью финансового оздоровления, сохранения его целостности. Определено, что в современных условиях экономики деятельность отечественного производства невозможна без создания эффективной системы банкрутства, которая должна соответствовать требованиям времени и передовой мировой практике.

Tkachenko A., Melnychuk V. Industrial enterprises bankruptcy threat prevention. The article states that prevent the threat of bankruptcy is a set of functions, methods, principles and components through which an administration affects the object management to financial health, the preservation of its integrity. Determined that in today's economic activities of domestic production is not possible without an effective bankruptcy system that should meet the requirements of time and best international practice.

Вступ. В Україні відбуваються глибокі економічні перетворення – на місці старого механізму управління підприємством, що був притаманний командній системі, виникає новий, адекватний ринковим умовам. Протягом усього періоду реформ основні зусилля уряду, як засвідчує практика, спрямовується, насамперед, на розв'язання макроекономічних проблем, а мікроекономічним аспектам та економіці підприємства приділялося недостатньо уваги. Водночас перехід до ринкових методів господарювання вимагає здійснення належного контролю за фінансово-економічним станом суб'єктів господарювання з метою запобігання виникненню банкрутства підприємства.

Постановка проблеми. Сучасна економічна ситуація в Україні приречена на вплив таких факторів, як політична нестабільність, інфляція, криза неплатежів, відсутність фінансової дисципліни, неплатоспроможність підприємств. До таких підприємств необхідно застосовувати заходи, спрямовані на їх фінансово-господарське оздоровлення шляхом реструктуризації, санації, добровільної ліквідації під контролем кредиторів та власника, а також шляхом примусової санації або ліквідації.

Типовою для багатьох підприємств є проблема неефективного управління ризиками (запізніле їх ідентифікування та нейтралізація) та оперативного виявлення і використання додаткових шансів поліпшення діяльності, наслідком чого може бути зменшення потенціалу розвитку та фінансова криза.

Банкрутство підприємств, зазвичай, є наслідком значних помилок, допущених керівництвом підприємства у маркетинговій діяльності і фінансовому менеджменті. Сьогодні погіршенню ситуації в економіці України не сприяє і фаталізм у поглядах підприємців на кризу. Починаючи свою діяльність в умовах кризи 90-х років XX століття, сьогоднішню ж вони сприймають як явище закономірне, таке, що зумовлене негативним впливом зовнішніх кризоутворюючих чинників. На них не можна впливати, а натомість, і результативно опиратись їм теж неможливо. Такий свого роду песимізм призводить до пасивності в економічній поведінці суб'єктів господарювання, які тривалий час так і залишатимуться в очікуванні ідеальних умов, не витрачаючи при цьому зайвих зусиль. Така позиція, перш за все, перешкоджає активній поведінці в умовах розвитку кризових явищ, адже до погіршення фінансового стану підприємства може призвести і вплив внутрішніх кризоутворюючих чинників.

Результати. Банкрутство – це така реальна точка в життєвому циклі підприємства, зафіксована юридично, що означає неможливість ведення ним бізнесу (фінансово-господарської діяльності) з невід'ємним прибутком самостійним господарюючим суб'єктом. Під неможливістю ведення бізнесу треба розуміти неможливість (нездатність) ведення прибуткового бізнесу або бізнесу хоча б із нульовим прибутком, а в умовах використання підприємствами кредитних ресурсів – лише неможливість ведення прибуткового бізнесу [1, с. 79].

Банкрутство – це один з ключових елементів ринкової економіки й інститут системи громадського та торговельного права. З економічного погляду банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом, який має значні борги перед кредиторами і зобов'язання перед бюджетом, своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності й безприбутковості.

Наслідком незадовільного фінансового стану більшості вітчизняних підприємств стало катастрофічне збільшення їх кредиторської та дебіторської заборгованостей. Неплатоспроможність є, у свою чергу, підставою для оголошення підприємства банкрутом. За нормальних умов господарювання акціонери та кредитори сподіваються на винагороду, рівень якої залежить від рівня прибутковості фірми.

Одна з перших ознак руху до банкрутства – спад прибутковості підприємства нижче за вартість його капіталу. Відсотки за кредит і дивіденди, що сплачуються підприємством, перестають відповідати сучасним ринковим умовам господарювання, а вкладання коштів у таке підприємство стає не вигідним. Кредитори (власники облігацій та інші) одержують певні суми, визначені кредитними угодами, але відносна вигідність їх вкладень у конкретне підприємство зменшується, а у зв'язку зі спадом вартості акціонерного капіталу знижує й ціна акцій, збільшується ризик неповернення коштів, у підприємства виникають труднощі з готівкою, особливо тоді, кредитори не пролонгують кредитні угоди на наступний період і підприємство змушене буде виплатити не тільки відсотки, а й суму основного боргу [2, с. 101].

Основними чинниками, які впливають на стан процесів банкрутства в Україні є:

1. Відсутність на даний час розвинених фінансових ринків, нерозвиненість фінансової та інституціональної структури, що призводить до погіршення фінансового стану промислових підприємств.
2. Висока мінливість і динамічність зовнішнього середовища, що знижує ефективність адаптаційних механізмів суб'єктів господарювання.
3. Недостатній управлінський досвід за умов існування конкурентного середовища, що призводить до неплатоспроможності підприємства.
4. Неефективність правових основ у галузі банкрутства, що призводить до порушень, зловживань процедурою банкрутства на підприємствах.
5. Використання механізмів банкрутства як засобів „тіньової приватизації” суб'єктів господарювання корпоративного сектору економіки або окремих цілісних майнових комплексів тощо.

Прагнення зміцнити свої конкурентні переваги повинно орієнтувати суб'єктів господарювання на впровадження нових підходів та методів ведення підприємницької діяльності. Серед них чільне місце належить системі заходів з адаптації підприємства до зовнішнього середовища, що за існуючих несприятливих умов господарювання дозволило б частині підприємств уникнути кризового стану.

За таких умов господарювання керованому розвитку підприємств сприятиме удосконалення внутрішнього механізму управління їх сталим функціонуванням. В останні роки в теорії та практиці менеджменту виділилась особлива сфера – антикризове фінансове управління як система методів попередньої діагностики та можливого захисту підприємства від банкрутства. Сучасні моделі антикризового управління передбачають розробку і реалізацію заходів з нейтралізації причин виникнення кризової ситуації; постійний моніторинг (сканування) зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; забезпечення стійкого становища підприємства на ринку за будь-яких умов господарювання; використання ефективних управлінських інструментів тощо [3, с. 31].

Коваленко О.В. під механізмом попередження загрози банкрутства підприємства розуміє сукупність засобів та методів впливу на об'єкт

управління – кризові явища. Суб'єкт управління впливає на об'єкт управління за допомогою відповідного механізму, який складається з таких елементів:

- 1) Мета антикризового управління.
- 2) Основні завдання управління, які доцільно розглядати на стратегічному, тактичному й оперативному рівнях.
- 3) Стратегії управління: наступальна, оборонна, імітаційна.
- 4) Цілі управління: економічні, фінансові, структурні, управлінські, виробничі, техніко-технологічні, соціальні.
- 5) Функції антикризового управління.
- 6) Принципи антикризового управління.
- 7) Методи управління: економічні, організаційно-розпорядчі, соціально-психологічні, мотивація виконавців.
- 8). Критерії оцінки результатів [4, с.140].

Відповідно до зазначеного можна виділити напрями механізму попередження загрози банкрутства (рисунок 1.)

Рисунок 1 – Механізм попередження загрози банкрутства

Механізм попередження загрози банкрутства повинен включати в себе діагностику процесів і тенденцій, які призводять до кризових ситуацій; прогнозування виникнення, розвитку та ймовірних наслідків кризових ситуацій; здійснення антикризового супроводу (виявлення процесів та тенденцій, які призводять чи можуть призвести до кризових ситуацій); проведення завчасної підготовки на випадок виникнення надзвичайних ситуацій (антикризова профілактика); організацію і координацію ефективних

дій для подолання надзвичайних кризових ситуацій та їх наслідків; генерацію нових цільових орієнтирів і найбільш ефективного їх досягнення.

Методів діагностики за допомогою моделей ймовірності банкрутства дуже багато: двофакторна модель Альтмана, п'ятифакторна модель Альтмана, п'ятифакторна модель Альтмана адаптована, дискримінантна модель Ліса, дискримінантна модель Тафлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, коефіцієнт Бівера, оцінка ймовірності банкрутства за критерієм Фулмера, модель Чессера, модель Спрингейта, дискримінантна модель Беєрмана, модель Терещенка, модель Савицької, модель Матвійчика.

Всі моделі банкрутства складаються з 2-5 показників, всі вони мають свої позитивні сторони та істотні недоліки. За допомогою першої двофакторної моделі неможливо точно визначити ймовірність банкрутства та й показники для оцінки вибрані невдало. Підприємства з незначними найгіршими показниками покриття та автономії все одно можуть ефективно працювати а отримувати прибуток, водночас маючи незначні недоліки в фінансовій сфері. Те ж саме можна сказати про коефіцієнт Бівера, індекс Талера та Ліса.

Всі індекси чи показники включають співвідношення між статтями балансу та звіту про фінансові результати. Індекси не враховують становища в країні в цілому, тенденцій розвитку галузі, доходів та витрат споживачів, показників постачальників та конкурентів.

Більшість моделей: Чессера, Талера, Беєрмана, Альтмана використовувались та визначались на основі західноєвропейських підприємств. Моделі не зовсім адаптовані до нашої вітчизняної економіки, а також не враховують значної більшості показників, тому мають значні недоліки [5, с. 59].

При загрозі банкрутства має здійснюватися формування цілей і вибір основних механізмів антикризового фінансового управління підприємством відповідно до масштабів його кризового стану та з урахуванням прогнозу розвитку основних факторів, що визначають загрозу банкрутства. З урахуванням цих умов фінансовий менеджмент на даному етапі може бути спрямований на реалізацію трьох принципових цілей:

- а) забезпечення фінансового оздоровлення підприємства за рахунок реалізації внутрішніх резервів господарської діяльності;
- б) забезпечення фінансового оздоровлення підприємства за рахунок зовнішньої допомоги та часткової його реорганізації;
- в) припинення господарської діяльності й початок процедури банкрутства (у зв'язку з неможливістю фінансового оздоровлення підприємства).

Відповідно до цих цілей формуються системи механізмів фінансового управління підприємством при загрозі банкрутства, що й визначають зміст напрямків к подальшій політиці.

Впровадження внутрішніх механізмів фінансової стабілізації підприємства повинно забезпечити реалізацію термінових заходів для поновлення платоспроможності й відновлення фінансової стійкості підприємства. Ці механізми включають послідовне використання визначених моделей управлінських рішень, побудованих відповідно до специфіки

господарської діяльності підприємства і масштабів кризових явищ у його розвитку.

Вибір ефективних форм санації підприємства здійснюється за умови необхідності застосування як внутрішніх, так і зовнішніх резервів. Якщо масштаби кризового фінансового стану підприємства не дають можливість вийти з нього за рахунок реалізації внутрішніх резервів, підприємство змушене вдаватися до зовнішньої допомоги, яка зазвичай набуває форми його санації [1, с. 85].

Висновки. Банкрутство – невід’ємний елемент ринкової економіки й один з головних факторів ринкової конкуренції. В основу системи банкрутства покладена, перш за все, нормативно-правова база, спрямована не на ліквідацію виробничих потужностей підприємств-боржників, а на їх збереження, відновлення виробництва, забезпечення робочими місцями працюючого населення, збереження великої кількості платників податків, життєздатних клієнтів банківської системи.

Основними вимогами до формування механізму попередження загрози банкрутства є системність, ітеративність, адаптивність та гнучкість, інноваційність, бюджетування (оперативне та стратегічне планування), юридична і соціальна відповідальність вищого менеджменту перед працівниками, споживачами і суспільством, публічність, залучення функціональних антикризових менеджерів, цільова результативна орієнтація, соціально-психологічна підготовленість персоналу, мотивація ентузіазму, терпіння, впевненості. Проте всі зазначені елементи механізму попередження загрози банкрутства є характерними для більшості вітчизняних підприємств.

Список літератури:

1. Стельмашук Ю.А. Методи діагностики фінансового стану і схильності підприємства до банкрутства / Ю.А Стельмашук // Економіка АПК. – 2007. – №2. – С. 78-85.
2. Коваленко О.В., Пралічен К.В. Загроза банкрутства промислових підприємств як наслідок економічної кризи / О.В. Коваленко, К.В. Пралічен // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – №2. – С. 100-104.
3. Гринчуцький В.І., Ляхович В.А. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання / В.І. Гринчуцький, В.А.Ляхович // Інноваційна економіка. Серія: Підприємництво і менеджмент. – 2011. – Вип. 9. – С. 28-33.
4. Коваленко О.В. Механізми та інструменти ефективного антикризового управління підприємствами / О.В. Коваленко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2011. – №7. – С. 136-146.
5. Шапунова О.О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств / О.О. Шпунова // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 59-64.

Ключові слова: фінансовий стан, банкрутство, антикризове управління, загроза кризи, кризовий стан, попередження, фінансове оздоровлення.

Ключевые слова: финансовое состояние, банкротство, антикризисное управление, угроза кризиса, кризисное состояние, предупреждение, финансовое оздоровление.

Keywords: financial situation, bankruptcy, crisis management, threat of crisis, crisis, prevention, financial recovery.

Надійшла до редакції 05.03.2013 р.